

بسم الله الرحمن الرحيم

معیارهای اجتماعی شیعه واقعی از منظر نهج البلاغه

سیده طیبه سخائی^۱

چکیده

نهج البلاغه از مهمترین کتب شیعه و منبع پرمحتوایی است که کند و کاو در آن باعث زاینده‌گی و پویایی روح هر انسانی می‌شود. این اثر بعد از قرآن کریم، کتاب نفیسی است که تجلی گاه عشق، شناخت، سیاست، انسانیت، حکومت، عدالت، تربیت، عبادت، فصاحت و بلاغت است. منبع مهمی برای دریافت و درک معانی اخلاقی و اجتماعی همه انسان‌ها خصوصاً مسلمانان و شیعیان بوده است. با توجه به اینکه در قرآن کریم نزدیک‌ترین افراد را به حضرت ابراهیم «علیه السلام» پیروان او می‌دانستند و شیعه نیز به عنوان پیرو اهل بیت «علیهم السلام» معنا و مفهوم پیدا کرده، بنابراین در این پژوهش سعی شده است جایگاه شیعه و ویژگی‌های اخلاقی، اعتقادی و اجتماعی شیعه را بر اساس منابع مختلف و نهج البلاغه مورد بررسی قرار دهد. هدف تحریر موضوع این بوده که به این آگاهی برسیم که شیعه از نظر اخلاقی اجتماعی و اعتقادی معیارهایی را باید رعایت کند تا بتواند مشایعت قلبی و عملی با اهل بیت «علیهم السلام» داشته باشد. روش تحقیق در این مقاله نیز توصیفی تحلیلی و کتابخانه‌ای است.

واژگان کلیدی: شیعه، معیارهای اجتماعی، نهج البلاغه.

مقدمه

شیعه در لغت به معنای «پیرو» می‌باشد. در اصطلاح به کسانی گفته می‌شود که جانشین پیامبر اکرم «صلی الله علیه و آله و سلم» را حق اختصاصی خانواده رسالت می‌دانند و در معارف اسلام پیرو مکتب اهل بیت علیهم السلام می‌باشند تا جایی که در قرآن آیه ۶۸ سوره آل عمران نزدیک‌ترین مردم به حضرت ابراهیم را پیروان او می‌دانند. مطابق با روایات متعدد نیز شیعه علی «علیه السلام» کسی است که کردارش گفتارش را تصدیق کند یعنی مشایعت قلبی و عملی با امام خود داشته باشد. بعد از قرآن کریم، نهج البلاغه از مهم‌ترین منابع پرمحتوا، برای درک معانی اخلاقی و اجتماعی است. از این رو این کتاب ارزشمند ما را به معیارهای اخلاقی و اعتقادی در حیطه

^۱ . طلبه مدرسه علمیه فاطمه الزهراء سلام الله علیها آمل.

اجتماعی که نیاز ضروری بشر است آشنا می‌کند. امام علی « علیه السلام » در خطبه ۳۲ نیاز یاری کردن انسان‌ها به یکدیگر و سود و زیان آنها را بیان کرده. نگارنده در نظر دارد با توجه به مطالب گفته شده به این سوال پاسخ دهد که معیارهای اجتماعی شیعه واقعی از منظر نهج البلاغه چیست؟

نهج البلاغه مهم‌ترین کتب شیعه و منبع پرمحتوایی است که کندوکا در آن باعث زاینده‌گی و پویایی هر انسانی می‌شود. بعد از قرآن کریم کتاب نفیسی است؛ که تجلی گاه عشق، شناخت، سیاست، انسانیت، حکومت، عدالت، تربیت، عبادت، فصاحت و بلاغت است. در این کتاب ارزشمند از ویژگیهای اخلاق اجتماعی شیعه مورد بررسی قرار گرفته است. در شرح‌های مختلفی از نهج البلاغه از جمله شرح نهج البلاغه جعفر سبحانی به نام «بحوث فی الملل والنحل» و در کتاب‌های «اصول کافی» محمد بن یعقوب کلینی و در بحارالانوار محمد باقر مجلسی در مورد هویت شیعه و ویژگی‌های شیعه واقعی در اخلاق و اجتماع مورد بررسی قرار گرفته است. خانم خدیجه تبریزی در ترجمه کتابی به عنوان «هویت شیعه» که از نویسندگانی به نام گراهام ای و فولر و رند رحیم در مورد ویژگی‌ها و هویت شیعه شواهد و دلایلی را ذکر کردند. جواد محدثی در پژوهشی به عنوان: «شیعه شناسی محوره‌های شیعه و ابعاد آن را مورد بررسی قرار دادند. آقای علیرضا مهدی‌زاده در مقاله‌ای با عنوان «تبیین شاخص‌های اصلی شیعه» شکلی و محتوایی نگاره‌های شیعی بر اساس مبانی اعتقادی و فکری شیعه تبیین کردند. خانم اعظم کاظمی صفا در مقاله‌ای با عنوان «نهج البلاغه در آرا و اندیشه‌های اسلام شناسان» به ویژگی‌های شیعیان امیرالمومنین اشاره کردند. آقایان حسین محقق و سعید صحبت انور در مقاله با عنوان «روابط اجتماعی و اخلاقی از دیدگاه حضرت علی علیه السلام در نهج البلاغه» به ویژگی‌های اجتماعی در شرایط زندگی پرداختند. نگارنده در نظر دارد با توجه به منابع معرفی شده و دیگر منابع موجود در این زمینه نظر دارد به معیارهای اجتماعی شیعه واقعی از منظر نهج البلاغه بپردازد.

از آنجایی که شیعه واقعی باید با امامت و ولایت همراه باشد و بیندیشد که چه مقدار از باورها، اخلاق و رفتار و نیز زندگی شخصی، خانوادگی، سیاسی و اجتماعی او مطابق با شخصیت والای امامی است که بر اساس اعتقاد ما «میزان الأعمال» است، یعنی کسی که رفتار پیروان و ارادتمندانش بر اساس او سنجیده و محاسبه می‌شود. لذا در کلام امام «علی علیه السلام» در خطبه متقین اوصاف بندگان خاص خدا که از گروه متقین و پرهیزگاران را برشمرده که آنها کسانی هستند در کلام معجزه گونه آن امام همام با صفات مخصوص خود معرفی شده‌اند. به طور طبیعی این صفات شامل افرادی می‌شود که خود را پیرو خالص مولای متقیان می‌دانند. مدعیان دریافت این پیام شیعیان حضرت علی علیه السلام که بیشترین سنخیت و قرابت را با مولای عالمیان دارند آنها علاوه بر قلب و زبان در عمل و رفتار عطر علوی او را استشمام می‌کنند. با این توضیح لازم است اضافه شود که حضرت علی

علیه السلام با اینکه از طریق علم لدنی دانست چه کسانی شیعه واقعی اویند اما به دلیل اینکه او خود را امام همه متدینین به دین پیامبر صلی الله و علیه و آله می دانست؛ به طور کلی به طور عام و کلی مسیر حق را در روایات و خطبه‌های ماندگار خود توسط افرادی شرح و تفسیر شد تا بلکه همه دل‌های طلب حق را به سوی هدایت و نجات جلب کند لذا با توجه به اینکه شیعه فرقه‌ای شده و افکار مختلف تشیع رسوخ پیدا کرده لازم به ذکر است که معیارهای اجتماعی شیعه واقعی در نهج البلاغه مورد بررسی قرار دهد تا شیعیان در گفتار و عمل با امام خود مشایعت داشته باشند. هدف از تحریر این موضوع شناخت و آگاهی است. علاوه بر آن نگارنده به دنبال جایگاه برتر شیعیان و معیارهای اعتقادی، اخلاقی و اجتماعی شیعه واقعی است تا در نهج البلاغه به آن دست یابد.

جایگاه برتر شیعیان در نهج البلاغه

در ادامه به جایگاه برتر شیعیان در نهج البلاغه را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

(۱) محب اهل بیت بودن

از نظر آموزه‌های اسلامی در اموری چون تقوا و ایمان و محبت دارای درجاتی است که باید آنها را شناخت. شیعه بودن با محب بودن تفاوت‌هایی دارد که در کلام امامان «علیهم السلام» بر آن تاکید شده است. چنانچه در نهج البلاغه آمده است: قَوْلُهُ «عَلَيْهِ السَّلَام»: «مَنْ أَحَبَّنَا أَهْلَ الْبَيْتِ فَلَيْسَتْ عِدَّةٌ لِلْفَقْرِ جَلْبَابًا؛ امام علی «علیه السلام» می‌فرماید: هر کس ما اهل بیت «علیهم السلام» را دوست دارد باید پوشش فقر را برای خود مهیا سازد (آماده انواع محرومیت‌ها و گرفتاری‌ها گردد).^۱

«جلباب» به لباسی می‌گویند که تمام بدن یا قسمت عمده آن را بپوشاند؛ مثل چادر یا مانند آن. در این که چه رابطه‌ای در میان محبت اهل بیت و پوشش فقر است تفسیرهای مختلفی شده که از میان همه آنها این تفاسیر زیر مناسب تر است: اولاً به مقتضای «الْبَلَاءُ لِلْوَلَاءِ»؛ بلاها به سراغ دوستان خدا می‌روند و همچنین به مقتضای حدیث امام جعفر صادق «علیه السلام» که می‌فرماید: «إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ بَلَاءً الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الْأُمَمُ ثُمَّ الْقُلُوبُ»؛ گرفتاری‌ها و مشکلات بیش از همه دامان پیامبران را می‌گیرد سپس کسانی که به دنبال آنها هستند سپس نیکان یکی پس از دیگری.^۲ افرادی که به امام «علیه السلام» که مجموعه‌ای از فضایل انسانی و برکات معنوی و الهی است عشق بورزند در صف اولیا قرار می‌گیرند و به حکم این که مقرب ترند جام بلا بیشتری به آنها می‌دهند تا اینکه مورد امتحان و ابتلا قرار گیرند هم در جانشان افزون شود.

^۱. ابن هیثم بحرانی، شرح نهج البلاغه، ترجمه محمدی مقدم، حکمت ۱۱۲، ص ۴۵۷.

^۲. خامنه‌ای، گفتاری در باب صبر، ج ۱، حدیث ۸۲.

بنا به تفسیر دیگر منظور آن است کسانی که عشق به امام می ورزند یا حب اهل بیت «علیهم السلام» دارند باید فقر به معنای سادگی زندگی را پیشه کنند؛ همان فقری که پیغمبر اکرم «صلی الله علیه وآله» درباره آن می فرمود: «الْفَقْرُ فَخْرِي وَ بِهِ أَفْتَخِرُ عَلَى سَائِرِ الْأَنْبِيَاءِ»؛ فقر مایه افتخار من است و با آن بر سایر پیامبران افتخار می کنم»^۱

این به معنای فقر «فقر الی الله» نباشد به معنای ساده زیستن و قانع به زندگی خالی از هر گونه زرق و برق و تجملات است. پیروان این مکتب نیز مانند پیشوایانشان باید به چنین زندگی ای قانع باشند. تفسیر سوم این که منظور از کلام حکمت آمیز بالا آن است که دشمنان اهل بیت «علیهم السلام» به ویژه بنی امیه و پس از آنها بنی عباس در صدد بودند که هر کس را پیرو این مکتب و عاشق این پیشوایان ببینند از هر نظر در فشار قرار دهند تا آنجا که حتی از نظر معیشت نیز در تنگنا واقع شوند. از این گذشته ولای اهل بیت «علیهم السلام» همان ولای حق است و طرفدار حق در هر عصر و زمان مورد تهاجم طرفداران باطل که عِدّه و عِدّه آنها غالباً کم نیست واقع می شود. تاریخ اسلام نیز نشان می دهد کسانی که طرفدار پیغمبر اکرم «صلی الله علیه وآله» یا پیشوایان معصومین «علیهم السلام» می شدند از طرف دشمنان در فشار شدید قرار می گرفتند. داستان شعب ابی طالب و ابی ذر و مشکلاتی که معاویه و عثمان برای او فراهم کردند تا آنجا که مظلومانه در بیابان محروم «ربذه» در شدیدترین فقر جان به جان آفرین سپرد، نمونه ای از این دست است.

۲) پیشتاز در کار خیر

یکی از ویژگی‌هایی که خداوند برای مومنان واقعی برشمرده است سرعت در کارهای خیر، بلکه سبقت در انجام آن است به طوری که پیش از آنکه دیگری به آن کار خیر اقدام کند مومن آن را انجام داده است.^۲ از آنجا که پیامبر «صلی الله علیه و آله و سلم» و امامان معصوم «علیهم السلام» اولین مومنان حقیقی هستند در کارهای خیر سرعت و سبقت می‌جستند و شیعیان پیروان آنان باید اینگونه باشند تا عنوان سابقون بر آن اطلاق شود و این نام برای آنان عنوان و نامی با مسمما باشد. امیرالمومنین علی علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ يَنْظُرُونَ إِلَى مَنْزِلِ الشَّيْعَتِنَا كَمَا يَنْظُرُ الْإِنْسَانُ إِلَى الْكَوَاكِبِ؛ اهل بهشت به جایگاه ما به گونه‌ای که انسان به ستارگان نگاه می‌کند، نظر می‌کنند».^۳

۳) مقید به تولی و تبری

^۱ . نمازی شاهرودی شیخ علی، مستدرک سفینه البحار، ج ۲، ص ۳۷۸

^۲ بقره: ۱۴۸ و مایده: ۴۸.

^۳ ، مجلسی محمد باقر بن محمد تقی، بحار الانوار، ج ۸، ص ۱۴۷.

یکی از تعالیم و حقایقی که اسلام و قرآن ما را به آن فرا خوانده است آموزه تولّی و تبرّی است که انسان مسلمان و شیعه باید آن را پذیرفته و زندگی دینی و ایمانی خود را بر آن اساس شکل دهد یعنی انسان مؤمن شیعه نه تنها باید خدا و پیامبر و اولیاء الهی را دوست داشته باشد بلکه باید آن ها را ولیّ خود قرار دهد و نه تنها باید شیطان و اولیاء شیطان و طاغوت را دشمن بدارد بلکه باید از آنان جدا شود و بین خود و آن ها گسست و فاصله ایجاد کند. بدون تردید ولایت ائمه با دو شرط سبب نجات است یکی عقیده مندی به امامت ائمه و این که آن ها جانشینان پیامبر و واجب الطاعه هستند و دوم مشروط است به تبرّی و بیزاری از دشمنان و ستمگران به اهل بیت «علیهم السلام» ، بنابراین تولّی و تبرّی ملازم هم هستند یعنی تولّی و تبرّی باید با هم باشند و به همین دلیل تولّی و پذیرش و ولایت امام شرط دست یافتن به یقین در امر دین خواهد بود. چنان چه امام باقر «علیه السلام» تولای ائمه و تبرّی از دشمنان آنان را از ارکان معرفت خدا که به عبادت حقیقی او منتهی می شود، دانسته است.^۱

صورتی تولّی و تبرّی در کمال ایمان و معرفت الهی مؤثر است که آدمی اولیاء الهی و ائمه اهل بیت «علیهم السلام» را الگو و اسوه خود قرار داده و به آن ها اقتدا کند و فضائل و کمالات آن ها را در خود ایجاد نماید و رذایل دشمنان آن ها را بشناسد و از آن ها دوری جوید. از این رو علامت محبّت به اهل بیت عمل کردن بر اساس عمل آنان دانسته شده است. امام علی «علیه السلام» فرمود: «مَنْ أَحَبَّنَا فَلْيَعْمَلْ بِعَمَلِنَا وَ يَتَجَلَّبَبِ الْوَرَعَ؛ کسی که ما را دوست بدارد به عمل ما عمل می کند و لباس ورع و پرهیزکاری را بر خود می پوشاند»^۲

معیارهای اخلاقی شیعه در نهج البلاغه

در ادامه به برخی از معیارهای اخلاقی شیعه واقعی از دیدگاه نهج البلاغه را مورد بررسی قرار می دهیم.

۱) اهل عمل

عن جابر، عن أبي جعفر «عليه السلام» في قوله تعالى: «وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ، علي بن ابيطالب عليه السلام والأوصياء من بعده و شيعتهم» قال الله تعالى: «أَنْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ؛ از جابر نقل شده که امام باقر علیه السلام درباره سخن خداوند متعال کسانی را که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند

^۱ . کلینی، محمد، اصول کافی، ج ۱، ص ۱۸۰.

^۲ . تمیمی آمدی، عبدالواحد، مقدمه و تعلیق میر جلال الدین حسینی، غررالحکم، ص ۸۳ و ۸۴.

ثُمَّ جَعَلَ سُبْحَانَهُ مِنْ حُقُوقِهِ حُقُوقاً أَفْتَرَضَهَا لِبَعْضِ النَّاسِ عَلَى بَعْضٍ، فَجَعَلَهَا تَتَكَافَأُ فِي وُجُوهِهَا وَ يُوجِبُ بَعْضُهَا بَعْضاً وَ لَا يُسْتَوْجَبُ بَعْضُهَا إِلَّا بِبَعْضٍ...؛ پس، خداوند سبحان، بعضی از حقوق خود را برای بعضی از مردم واجب فرمود. و هر حقی را برابر پاداش حقی دیگر قرار داد. بعضی از آن حقوق زمانی واجب می آیند که آن دیگر نیز حقی را که بر گردن دارد ادا نماید.

بزرگترین حقی که خداوند تعالی از آن حقوق واجب گردانیده، حق والی است بر رعیت و حق رعیت است بر والی. این فریضه ای است که خدا ادای آن را بر هر یک از دو طرف مقرر داشته و آن را سبب الفت میان ایشان و عزت و ارجمندی دین ایشان قرار داده است. پس رعیت صلاح نپذیرد مگر آنکه والیان صلاح پذیرند و والیان به صلاح نیایند، مگر به راستی و درستی رعیت.

زمانی که رعیت حق خود را نسبت به والی بگذارد و والی نیز حق خود را نسبت به رعیت ادا نماید، حق در میان آنها عزت یابد و پایه های دینشان استواری گیرد و نشانه های عدالت برپا گردد و سنتهای پیامبر(ص) در مسیر خود اجرا گردد و در پی آن روزگار به صلاح آید و امید به بقای دولت قوت گیرد و دشمنان مأیوس گردند. و اگر رعیت بر والی خود چیره گردد یا والی بر رعیت ستم روا دارد، در این هنگام، میان آنها اختلاف کلمه پدید آید و نشانه های جور پدیدار آید و تباہکاری در دین بسیار شود و عمل به سنتها متروک ماند و به هوا و هوس کار کنند و احکام اجرا نگردد و دردها و بیماریهای مردم افزون شود و کسی از پایمال شدن حق بزرگ و رواج امور باطل بیمی به دل راه ندهد. در این هنگام نیکان به خواری افتند و بدان عزت یابند و بازخواستهای خداوند از بندگان بسیار گردد.^۱

(۳) اعتدال و میانه روی

امام علی «علیه السلام» در این سخن کوتاه و پرمعنا دعوت به اعتدال در بذل و بخشش های مالی می کند و می فرماید: كُنْ سَمَحاً وَلَا تَكُنْ مُبَدِّراً، وَكُنْ مُقَدِّراً وَلَا تَكُنْ مُقْتَرّاً؛ «سخاوتمند باش و در این راه اسراف مکن و در زندگی حساب گر باش و سخت گیر مباش».^۲ می دانیم بسیاری از علمای اخلاق اسلامی، تمام فضایل اخلاقی را حد وسط در میان افراط و تفریط می دانند. هر چند این مسئله عمومیت ندارد ولی در مورد بسیاری از صفات از جمله فضیلت سخاوت، صادق است که در میان دو صفت رذیله قرار گرفته: اسراف و تبذیر، و بخل و تقتیر.

۱. علامه جعفری، محمدتقی، خطبه ۲۱۶، ص ۳۶۶.

۲. مکارم شیرازی، ناصر، پیام المؤمنین علیه السلام، حکمت ۳۳۰.

مُبَدَّر از ماده «تبدیر» از ریشه «بذر» (بر وزن نذر) در اصل به معنای پاشیدن دانه است؛ ولی چون این واژه در مورد اموال به کار رود به کار کسانی اطلاق می شود که اموال خود را به صورت نادرست مصرف کرده و آن را حیف و میل می کنند. معادل آن در فارسی امروز ریخت و پاش است و تفاوت آن با اسراف این است که اسراف مصرف بی رویه و تبذیر اتلاف بی رویه است. البته این در صورتی است که این دو واژه در مقابل هم قرار گیرند؛ ولی هرگاه جداگانه استعمال شوند ممکن است مفهوم عامی داشته باشند. «مُقْتَر» از ماده «تقتیر» در اصل به معنای تنگ گرفتن است و هنگامی که در مورد اموال به کار رود به معنای بخیل و خسیس بودن است. «مقدّر» از ماده تقدیر به معنای مدیریت صحیح اموال است که حد وسط در میان تبذیر و تقتیر است.

(۴) ضعیف نوازی

دَخَلَ سَدِيرُ الصَّيرَفِيِّ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ عِنْدَهُ جَمَاعَةٌ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ: يَا سَدِيرُ لَا تَزَالُ شِيعَتُنَا مَرْعِيَيْنَ مَحْفُوظَيْنَ مَسْتَوْرَيْنَ مَعْصُومِينَ مَا أَحْسَنُوا النَّظَرَ لِنَفْسِهِمْ فِيمَا بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَ خَالِقِهِمْ وَ صَحَّتْ نِيَّاتُهُمْ لِلْأُمَمَتِمْ وَ بَرُّوا إِخْوَانَهُمْ فَعَطَفُوا عَلَى ضَعِيفِهِمْ وَ تَصَدَّقُوا عَلَى ذَوِي الْفَاقَةِ مِنْهُمْ؛ سدير صيرفي بر امام صادق «عليه السلام» وارد شد در حالی که گروهی از اصحاب نزد آن حضرت حضور داشتند. امام فرمود: ای سدير، شیعیان ما پیوسته مورد رعایت و حفاظت الهی و پوشیده از گزند و دید دشمن و مصون از گناه هستند، تا زمانی که نسبت به خود در آنچه مربوط به آنان و آفریدگارشان است، خوشبین باشند و نیت هایشان در رابطه با امامانشان درست باشد و به برادران دینی خود نیکی کنند و برای برآوردن خواسته های ضعیفانشان به آنان مراجعه نمایند و به نیازمندانشان صدقه دهند.^۱

(۵) پرهیز از تحقیر دیگران

إِنِّي سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ «عليه السلام» يَقُولُ: ... التَّحَقُّرُ وَ التَّجَفُّوْا فَقَرَأَ شَيْعَةُ آلِ مُحَمَّدٍ «صلى الله عليه و آله»؛ مفضل بن عمر گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: ... فقیران شیعه آل محمد «صلى الله عليه و آله» پذیرش سخن حقو آله را تحقیر و جفا نکنید.^۲

(۶) پسندد آنچه که دیگران می پسندند

^۱ . مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۲۵۰.

^۲ . همان، ج ۸۰، ص ۲۲.

و قال « عليه السلام » لِمُفَضَّلٍ: أَوْصِيكَ بِسِتِّ خِصَالٍ تُبَلِّغُهنَّ شِيعَتِي، قُلْتُ: وَ مَا هُنَّ يَا سَيِّدِي؟ قال عليه السلام؛ وَ أَنْ تَرْضَى لِأَخِيكَ مَا تَرْضَى لِنَفْسِكَ؛ امام صادق « عليه السلام » به مفضل فرمود: تو را به شش خصلت سفارش می کنم که آنان را به شیعیان من برسانی گفتم: آنها کدامند ای سرور من؟ فرمود: این که آنچه برای خود می پسندی برای برادر دینی خود نیز بپسند.^۱

نتیجه گیری

قوانین اجتماعی در جامعه توسط افراد همانگونه که در فرمایشات مولای متقیان اشاره شده اجرا می گردد، از آنجایی که نهج البلاغه به مثابه منشور حاکمیت اخلاق در جامعه ترسیمی روشن از معیارهای اخلاقی، اعتقادی و اجتماعی را در جامعه ارائه کرده است و مطابق آموزه های نهج البلاغه تمسک به اخلاقیات و اصول اخلاقی از عناصر وحدت آفرین در جامعه می باشد، بنابراین شیعه چون به معنی پیرو و فرمانبردار است و ملاک شیعه بودن هم عملکرد در رفتار است، لذا شیعه واقعی کسی است که از اوامر اهل بیت «علیهم السلام» پیروی کرده و کاملاً تسلیم آنان باشد شیعه باید در تمام کارهای خود رفتار اهل بیت «علیهم السلام» را سرمشق خود قرار داده و دستورات آنها سرپیچی نداشته باشد.

برخی افراد گمان می کنند به صرف اینکه مدعی دوستی امیرالمومنین علی «علیه السلام» و اهل بیت عصمت و طهارت «علیهم السلام» باشند در زمره شیعیان واقعی قرار خواهند داشت، در صورتیکه باید این اشخاص دارای خصوصیات شاخصی باشد چرا که با رجوع و دقت در منابع و روایات اسلامی علی الخصوص نهج البلاغه در می یابیم شیعه واقعی دارای ملاک و معیارهای خاصی است که زندگی او را از زندگی سایرین متمایز می سازد.

از نگاه منابع روایی و نهج البلاغه شیعه دارای شاخصه های فراوانی در ابعاد اعتقادی، اخلاقی و اجتماعی می باشد، چون انسان موجودی اجتماعی هست و ناگزیر در اجتماع باید معیار اخلاقی و اعتقادی را رعایت کند تا باعث تضییع حقوق دیگران نشود لذا شناسایی معیارهای روابط اجتماعی در جامعه شیعی بسیار حائز اهمیت است و کاربرست آنها و تبدیل نمودن آنها به رفتار و هنجارهای اجتماعی امری حیاتی و مهم قلمداد می شود و خروجی آن تربیت انسان سالم از نظر روانی و اجتماعی است. اگر انسان نتواند مسئولیت دیگران را بپذیرد شایسته کمال نیست و به مراتب بالا وصل نمی شود.

^۱. همان، ج ۸۰، ص ۲۲

امروزه در موقعیت‌های مختلف اجتماعی کم رنگ شدن صفات اخلاقی، اعتقادی و اجتماعی باعث به چالش کشانده شدن زندگی فردی و خانوادگی شیعیان شده است. اگر بتوان مدلی را تدارک دید که این این صفات به عنوان الگو و مدل تغییر رفتار بر اساس آموزه‌های امام علی «علیه السلام» به صورت تجربی در جامعه اجرا شود به صورت یک کارگاه معرفت شناسی به صورت تطبیقی در روش‌های تربیتی به کار برده شود می‌توان از جامعه‌ای سالم و صالح شیعی برخوردار شد.

فهرست منابع

*قرآن کریم .

* نهج البلاغه ترجمه محمد دشتی.

(۱) ابو حاتم رازی، احمد بن حمدان گرایش و مذاهب اسلامی در سه قرن نخست، مترجم: نوری، علی آقا، قم: دانشگاه ادیان و مذاهب، چاپ سوم، سال ۱۳۹۶ ه.ش.

(۲) ارفع، سید کاظم، شرح حکمت‌های نهج البلاغه، مؤسسه پیام عدالت، مکان: تهران سال نشر ۱۳۹۰ ه.ش.

(۳) اعظم کاظمی صفا (طلبه سطح ۲ مدرسه معصومه خرم آباد)، «مقاله شاخصه‌های اجتماعی شیعه از دیدگاه آیات روایات»، محل انتشار دومین همایش ملی نهج البلاغه در آرا و اندیشه‌های اسلام شناسان، سال انتشار: ۱۴۰۱ ه.ش.

(۴) آیت الله مکارم شیرازی، ناصر، پیام امام امیر المؤمنین «علیه السلام» تهیه و تنظیم جمعی از فضلا، موضوع: تفسیر نهج البلاغه، ناشر: دار الکتب الاسلامی مکان چاپ: تهران، سال چاپ: ۱۳۸۶، نوبت چاپ: اول

(۵) پرهیزگار، عباس علی، اندیشه مسئولیت در نهج البلاغه، انتشارات: کشر، مکان: کاشمر، سال ۱۳۹۷ ه.ش.

(۶) تالیف، شیخ صدوق مترجم: توحیدی، امیر، صفات شیعه علی «علیه السلام»، انتشارات: زراره، مکان: تهران، چاپ سوم، سال ۱۳۸۰.

(۷) تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غرر الحکم دُرر الکلم، مقدمه و تعلیق: حسینی ارموی، میرجلال الدین، چاپ پنجم، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۳، ج ۲.

(۸) حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه الی التحصیل مسائل شیعه قم: موسسه آل البيت «علیهم السلام»، ۱۱۰۴ ه.ق.

- ۹) حسین محققى و سعيد صحابت انور، «مقاله روابط اجتماعى و اخلاقى از دیدگاه حضرت «على عليه السلام» در نهج البلاغه»، نشریه: پژوهشنامه نهج البلاغه سال انتشار: ۱۳۹۶هـ، ش.
- ۱۰) حسینی دشتی، سید مصطفی، معارف و معاریف (دائرة المعارف جامع اسلامى) جلد ۷، مؤسسه فرهنگى آرایه مکان: تهران نوبت چاپ: اول، سال ۱۳۹۳هـ، ش.
- ۱۱) خادم الذاکرىن (خادمى اصفهانى)، اکبر، اخلاق اسلامى در نهج البلاغه (با استفاده از دروس نهج البلاغه مکارم شیرازى)، مؤسسه نسل جوان مکان: قم، چاپ دوم، سال ۱۳۸۵هـ، ش.
- ۱۲) دکتر شهیدی، جعفر، زندگانی امیر المؤمنین «علیه السلام» (على از زبان على) مؤسسه فرهنگ اسلامى، چاپ ۴۲ سال انتشار: ۱۳۹۸هـ، ش.
- ۱۳) رزمجو، حسین، دریچه اى گشوده بر آفتاب (بحثی در باره نهج البلاغه و مبانی حکومت، اخلاق و تربیت) مؤسسه دارالفکر مکان: قم، سال نشر ۱۳۶۹هـ، ش.
- ۱۴) طباطبایى، سید محمد حسین، شیعه در اسلام، انتشارات بوستان کتاب چاپ ۱۷، سال ۱۳۴۵هـ، ش، بی جا
- ۱۵) علامه سبحانی، جعفر، شرح نهج البلاغه به نام بحوث فى الملل و النحل، مؤسسه امام صادق علیه السلام، قم نوبت چاپ: اول، سال نشر: ۱۴۲۷هـ، ق.
- ۱۶) کلینى، محمد بن یعقوب، الکافى، جلد دوم، دارالکتب الاسلامیه تهران، ۱۳۷۱هـ، ش، ۳۲۹هـ، ق.
- ۱۷) گردآورنده: شریف الرضى، محمد بن حسین مترجم: علامه جعفرى تبریزی، محمد تقى، ترجمه نهج البلاغه، مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامى، سال ۱۳۸۰.
- ۱۸) گردآورى سید رضى، مترجم: دشتى، محمد، ترجمه نهج البلاغه، مؤسسه فرهنگى تحقیقاتى امیرالمومنین علیه السلام، قم: نسیم تحول، نوبت چاپ دوم ۱۳۹۲.
- ۱۹) مجلسى، محمد باقر، بحار الأنوار أخبار الأئمة الأطهار، دارالاحیاء التراث العربى، مکان: بیروت، ۱۱۰هـ، ق.
- ۲۰) محدثى، جواد، شیعه شناسى، انتشارات دارالحديث بوستان کتاب، چاپ اول، سال انتشار: ۱۴۰۰هـ، ش.
- ۲۱) مهدى زاده، على رضا، «مقاله تبیین شاخص‌های اصلی مشکل محتوای نگاره‌های شیعی بر اساس مبانی اعتقادى شیعه»، نشریه علمى وزارت علوم جلوه هنر شماره یازدهم، سال انتشار: تابستان ۱۳۹۸هـ، ش.